

לימוד תורה לגוי ולמתג'יר

איסור לימוד תורה לגוי יש בו ניגודיות רבה. מצד אחד חכמים רואו בו איסור חמוץ שבצדו אף חיוב מיתה, ובעקבות כך הוא אף הורחב ע"י פוסקים רבים מעבר לתוחומו. מצד שני מצאנו בדברי הפוסקים אין-ספר הקלות באיסור זה.

נושא זה מצוי ומעשי ביותר בימינו מסיבות שונות. חיים מעורבים של יהודים וגויים לא רק בחו"ל, אלא אף בארץ, בעיקר בקרבם מבאי העלייה הינט גויים, מעלה את השאלה על סדר היום. כמו כן אמצעי הפצת דברי תורה משתכללים ומגיעים לכל מקום ולכל אחד. הוראת מקובלות הקודש במוסדות שונים, בעיקר אקדמיים, שבהם לומדים גם גויים, מעוררת אף היא את השאלה. הדיון בנושא המזוכר טומן בחובו גם את שאלת לימוד תורה לגר הבאה להתג'יר, שאלה משמעותית עקב עליהם של גויים רבים חלק מגלי העלייה לאرض והצורך הדוחה בגיןם. ודאי שכן הדבר מיוחד במיוחד שבה לא כל הבאים להתג'יר חזרוי יהודותם, ועליה השאלה בדבר האפשרות למדם תורה קודם גיורם, לצורך החדרת הזהות היהודית בקרובם והפיקת הגיור לשמעותי יותר. תשובה הלכתית רבות נכתבו בנושא אלו. מטרת מאמר זה לאגד את עקרונות האיסור מול הקלות שנאמרו בו, בניסיון להציג משנה סדרה באיסור מורכב זה.

א. איסור לימוד תורה לגוי

1. צדי האיסור

איסור לימוד תורה לגוי כולל שני חלקים: (1) איסור על הגוי ללימוד עצמו; (2) איסור על היהודי ללמדו. מקור האיסור על הגוי הוא בגמרא בסנהדרין (נט, א), הגוזרת את דין של גוי העוסק בתורה למיתה, אמנים מתירה לו לעסוק בלימוד מצות בני נח:

ואמר רבי יוחנן: נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר: "תורה צוה לנו משה מורשה" - לנו מורשה ולא להם. מיתיבי, היה רבי מאיר אומר: מנין שאפילו נכרי ועובד בתורה שהוא ככהן גדול, שנאמר: "אשר יעשה אתם האדם וחוי בהם", כהנים לויים וישראלים לא נאמר, אלא האדם... התם שבע מצות דידיה¹.

חלקו השני של האיסור, האיסור על היהודי ללמד את הגוי תורה, מקורו בגמרא בחגינה (יג, א):

ואמר רביامي: אין מוסרין דברי תורה לנכרי, שנאמר: "לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בליך".

התוסי מדגישים על גמרא זו, שאם אין לגוי אפשרות ללימוד ללא היהודי, עבר היהודי על שני איסורים: עצם האיסור למסור דברי תורה לגוי וכן איסור 'לפני עיור', שמכשילו בזה שמלמדו.²

1. וכן פסק הרמב"ם, הל' מלכים י, ט; ש"ת הרמב"ם, בלואו, סי' קמطا; Tos' (ע"ז, ג, א); ערורה"ש העtid (פא, יב).

2. דין רחוב קיים בשאלת מהו תוקפו של איסור לפני עיור בגוי. לדעת התוסי אכן מבואר שהו איסור דאי. לעומת זאת בש"ת פני יהושע מפרקא (ח"א יו"ד סי' ג) מחדר שזוו איסור דרבנן בלבד.

לגביו תוקף האיסור מצאנו מחלוקת. מדברי התוס' ה"ל נראה שאיסור זה הוא איסור תורה, וכן גם המוסר לוגי ד"ת עבר על איסור תורה של לפני עיורו. וכן נראה מפורש מלשון התוס' במסכת ב"ק (לח, א):

המלמד תורה לעובד כוכבים עבר בעsha דמגיד דבריו לעקב.

דעת התוס' נפסקה להלכה ע"י כמה מן הפוסקים ובהם: שירוי הכנסת הגדולה לטורו יו"ד סי' רמו, יפה לב עיל יו"ד (ח"ג סי' רמו ס"ק כא), המוכיח מהזוהר שהעובר על איסור זה עבר הוא בכמה עשיין. כן פסק גם השדי חמד (פאת השדה, מערכת ה-ג, סי' ו, אות ה) בשם כמה מן האחוריים, וכן בשוויות שבט הלוי (ח"ב סי' נט).

הדעה החולקת היא דעת הרמב"ם, אליבא דהכ"ס "מה להלך מלכים" (י, ט), שאיסור זה דרבנן הוא, וקרו אסמכתא בעלמא.³ חיוב המיתה לדעה זו גם הוא דרבנן, וכן כתוב הרמב"ם שאינו נהרג בפועל על לימודו אלא רק מודיעין לו שיש כאן חייב מיתה. דעת רבים מן האחוריים כדעת הרמב"ם: כן דעת המנתה חינוך (מצווה רלב, אות ג), הטורי ابن בחגינה שם, שו"ת באר שבע (השמטות, סי' יד) ושוו"ת מchner חיים (ח"א, סי' ז).

לימוד תורה שהותר לוגי הוא בשבוע מצוותינו, כמתבאר בגמרא בסנהדרין. התוס' בחגינה שם מוסיפים שהוא אינו רק היתר ללימודו, אלא אף יש מצווה בדבר. אמנם ישנה דעת החולקת בעניין זה, היא דעת התוס' בגרסה המובאת בעין יעקב ובמביאה הב"ח בהגותו בחגינה (אות מ), שלפייה כל היתר ללימוד עסם בשבוע מצוותיהם הוא דווקא קודם מתן תורה ואינם חייבים עוד בשבוע מצוותיהם, וממילא אסור ללמידם אפילו אותן. כן הזוהר (ח"ב קיא, ב; ח"ג עג, א) אינו מחלק בין שבע מצוותיהם לשאר מצוות. וכtablet בדעתו בספר חרדים (פרק לחות לא), שאין ללימוד עסם אפילו בשבוע מצוותיהם. אכן לעניין הלכה פסקו רוב האחוריים כדעת ראשונה, שניתן ללמידם בשבוע מצוותיהם, ואולי אף יש מצווה בדבר: המהרש"א בחגינה (שם), שו"ת יד אליהו (סי' מה), שדי חמד (פאת השדה, מערכת ה-א, סי' קב)⁴, שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' פט) ושוו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' יז).

2. טעמי האיסור

טעמים שונים מצאנו לאיסור לימוד תורה לוגי.

הטעם הראשון, כתבו הרמב"ם בתשובה (בלאו, סי' קמט), שמא יפרשו הגויים את התורה שלא כדין וכי אין בו דעת תורה מישראל יטעה אחר פירושם. כן כתוב המאירי בסנהדרין (שם): מפני שבני אדם סבורין עליו שהוא משלונו מותך שרואין אותו יודע, ויבאוו לטעות אחרים. הטעם השני רמזו בדברי המאירי הללו ומדגישו בעל שו"ת מנתת יצחק (ח"ג סי' צח): החשש שמא ע"י לימוד התורה וידעתם אותה ייטמעו בין היהודים ויוחזקו כיהודים.

הטעם שלישי מובא בספר חסידים (סי' רלח, תכט), המזהיר מלימוד את הגוי תפילה או שיר שלנו, שמא ישמש בו לעבודה זרה שלו. נכוונים הדברים ביחס לכל דבר שבקדושה וכ"ש ללימוד

.3. אמנם מצאנו דעת חולקת בהבנת הרמב"ם היא דעת חת"ס בשוויות (ח"ו, ליקוטים, סי' יד), שדעת הרמב"ם כדעת התוס', שאיסור זה היו איסור תורה, אלא שחייב המיתה שבו אינו חיוב בפועל ע"י ב"יד.

.4. חילוק מעניין כתוב שעוד בשם ספר דבר משה: לימוד לוגי בשבוע מצוותיו הוא חובה כדי לדעת מה לעשות, וכאהשה החיבור בלימוד דיני השיעיכים לה. לעומת זאת היהודי מצוותו בלימוד תורה היא מצווה בפני עצמה לשם הלימוד, גם בעניינים שאין יכול לקייםם, כגון הלוות כוהנים.

תורה, שמא ישמש בו לע"ז וביא לחילול הקודש וסיווע לע"ז⁵. מען דברים אלו כותב המהרשל (יש"ש ב"ק פ"ד סי' ט):

ואוי להם לאויהם... הלוידים תורה הי עם האומות בעבור הנatan ותשלומי שכון, הם המילדים בניים לע"ז, כי אח"כ הם מהפכים ל민ות כאשר שמענו וראינו בע"ה.
טעם רביעי כתוב בשווי"ת בשם רаш (סי' שכז), שעצם נתינת הקודש בידי הגויים אסורה, וככלשונו:

אבל איסור גמור להוציא קדושתנו וסגולתנו אשר בה נבדלו מן עמי הארץ, לתהה לגויי הארץות.

ומחריף הדברים בשווי"ת שרידי אש (ח"ב סי' נה):
גזילת הברית שכורת הי עם עמו לייחדו ולהפליאו מכל האומות.
טעם חמישי בספר לקט הקמח על יו"ד (דף קז): החשש שהמלמדים ייאלץ להיות בקיा גם בספריהם ווישפע מכך:

יען עינינו הרואות דנפיק מיניה חורבה למלמד, כי ע"ז הוא עשה חילוף טוב ברע והוא בא
ונכנס למד ונמצא מתלמיד דברי הבא שבספריהם שנכנסים בגופו כארסו של עכני.
טעם שישי בדברי הרב באגורות ראייה (ח"א עמ' צט), שהتورה ולימודה שייכים רק למכ舍ר
לכך, וככלשונו:

והכל הוא מפני שענני התורה הזוכים הם צרייכים הכהר, והיא למימיינם בהם סמא דחיי
אבל פושעים יכשלו בה, ע"כ אסור למד דית לנכרי.

3. תוקפו וחומרתו של האיסור

האיסור על היהודי למסור דברי תורה לגוי אינו מוזכר ברמב"ם ובפוסקים הקדמוננים. מס' ספר טעמי הובאו לכך בדברי האחرونים, והמשמעות שלהם - בשווי"ת באר שבע (השפטות, סי' יד), הכותב בטעם ההשמטה שאיסור זה לא נפסק להלכה. כן הוכחה זאת מכך שישנם מkeitzet רבנים הלומדים עם העכו"ם תורה. למרות הדברים אלו הוא מסיים:
ועם כל זה אומר אני שומר נפשו ירחק מלימוד עמהם.

ראיה לדעה זו כתוב בחדושים שפת אמרת בחגינה (שם) ממעשה תלמידי המלך (מגילה, ט, א), שבו התירו חכמים לכתוב את התורה יוונית. השפ"א טוען שבහיתר זה של תרגום התורה כולל גם ההיתר למד את הגויים ובזה הותר האיסור עולמית, ונשאר בצ"ע. דעה נוספת המצדדת בכך שאין איסור זה להלכה, היא דעת מהר"ש אלגאייז המובהת בספר עץ החיים עה"ת (ר"פ וישב לmahar'h Ch' Aboluppiya, הגורש שאיסור זה היה דווקא קודם מתן תורה).

לעומת דעתות אלו מציג הרמב"ם בחריפות בתשובה הניל את תוקפו ההלכתי של האיסור, וראוי להביא בעניין זה גם את לשון השאלה נשאל:

מאמר ר' יוחנן גוי שעסיק בתורה חייב מיתה, האם זה הלכה? והחייב כל בר ישראל להימנע מלימדו דבר מן המצוות חוץ משבע מצות או להעמידו עליון, אם לאו?

5. טעם זה יש לדון אם קיים האיסור גם בימינו, שהרי הגויים שבינינו אינם עובדי ע"ז כמו בזמן הגמara. כן מובא בשווי"ת חוות יאיר (סי' א): "דゴים בזמנ הזה לאו עובדי עבודה זרה נינהו לכל מילאי אחר שמאמינים בברוא שמים הארץ יתברך שם, וכל הנמצא לרעה בגיןם בש"ס ופוסקים לא נכללו הם בזוה". אכן בספר יפה לב (ח"ג סי' רמו סי' קא) דחיה את האפשרות להקל מטעם זה, והכריע שהאיסור שיך גם בימינו.

ועונה הרמב"ם בצורה בלתי מסוגת:
היא הלהכה بلا ספק, וכאשר יד ישראל תקיפה עליהם מונעים אותו מתלמיד תורה עד
שיתג'יר.

חוморת האיסור מודגשת גם היא בצורה בלתי מסוגת בזוהר וברבים מן הראשונים והאחרונים.
וזיל הזוהר (ח"ג עג, א):
וכל מאן דלא אתג'ר וויבנין ליה אפילו את זעירא דאוריתא, כאילו חריב עלמא ומשקר
בשםא דקודשא בריך הוא.

הריא"ז (הובא בשליטו הגיורים ע"ז ذף ואות א) כותב ביחס לחומרת האיסור:
ולפי שראיתי מפירצ'י עמננו המליגים ובוזים דברי חכמים, ומלמדים להם להלעיג על תורהנו.
כן לשון מהרש"ל (יש"ש ב"ק פ"ד סי' ט):
אותן האנשים החטאיהם בנפשותם ובוגופם להפר עצת ה', אשר לומדים עם האומות, לפען"ד
גדול עונס מנשוא ולא וראו בנחמות ציון⁶.

בשווית דבר שמואל (ס"י עה) עוסקת הרבה בחומרת האיסור וכותבת:
כלומר, שכל המלמדים דברי תורה ואמריות לבוהו הי כמסירותם להדיות המועל בקדושים,
וכאילו מוסר חפצ'י שמי'ם בידם וברשותם להשתמש בס' כשליהם בפירושי דעתם ושרירות
לבם.

החריף ביותר בלשונו ביחסו לחומרת האיסור הוא שווית בשמות ראש הניל הכותב:
על זה רמזו רоз'ל באמרים שכשכתבה התורה יוונית לתלמידי המלך היה חושך בעולם ג' ימים.
ענינו, שנסתער מזה אחורי כן דברים רבים עד הגיע המר הזה שאין בה תקווה ודאית,
עד אחר עברו שיתה אלפי שהן שת' ימים.

לאור הדברים הללו ניכר, שלרוב הדעות אישור לימוד תורה לגוי שרי' וקיים וחומרתו רבה היא,
ובטלו ברוב הדעות המכחרות אותו מן ההלכה.
תוקף וחומרת אישור זה גוררו בעקבותיהם את הרוחבתו אף מעבר לתחומו. הר"ש (מקשירין פ"ב
מ"ז) מרחיב אישור זה גם לספק גוי⁷. השדי חמד (פתח השדה, מערכת ה-א, סי' קב) מביא דעת
אחרונים להחמיר לאסור לגוי ללימוד אפילו ע"י הרהורים. בספר יפה לבב על יו"ד (ח"ג סי' רמו
ס'ק כא) כתוב שיש אישור אפילו להראות ספר תורה לגוי. בשווית בשמות ראש הניל העלה,
שהאישור למדזו תורה כולל אף לימוד כתב ולשון עברית, וכן פסק בשווית מעשה אייש (יו"ד
ס' ז), וכן היפה לבב הניל, הכותב:

דלא ניח"ל לקב"ה דואה"ע עם טמא שפטאים ידעו לשון הקודש, שכבר קידשו שמי' לעם
קדוש מזוקק שבעתיים... כי חוק לישראל הוא לדבר בלשונה"ק.
בשווית מהר"ץ חיות (ס"י לב) אסור למדם עברית מצד 'לפנ' עיור', שבאזורתה למד האסור לו
בלימוד. אמנם הוסיף שלמכור להם ספרי קודש הוא 'לפנ' דלפנ', ומותר. לעומת זאת בשווית יד

.6. בשווית צץ אליעזר (חכ"א סי' כה) כותב על דברים אלו: "דברי מוסר ותוכחה של גדול הדורות בעל היש"ש ז"ל,
חדרים חדרי לב ונפש, ולב מי לא יחרד מהחיצי הרעל שיורה על אלה המפירים חוק תורה זאת ועוברים ומלמדים
תורת ה' עם האומות".

.7. בשווית מנחת יצחק (ח"ג סי' צח) הרחיב אישור זה אף לישראל מומר, והוסיף שכמו שבגוי אם בא להתג'יר מותר
ללמודו כמתבואר להלן, ה"ה במומר הבא לשוב בתשובה.

אלעזר (ס"י עז) הרחיב איסור זה גם למסירות ס"ת בידם, והוכיח כן מלשונו "אין מוסרין". כן כתוב הגר"ח פלאגי בשווית לב חיים (ח"ג סי' מד), ואסר להשכיר לגוי בית שיש בו ס"ת, שהוא כמושר הס"ת בידו, אם לא שנעול הוא כראוי. כן פסק בשווית יד אליהו (ס"י מה), והוסיף שאם ספרים אלו עוסקים בשבוע מצוותיהם, מותר. וכן פסק הראייה (דעת כהן סי' קע).

ב. ההיתרים השונים בלימוד תורה לגוי

חוּמָרֶת האיסור ללמד לגוי תורה והרחבתו ע"י כמה מן הפוסקים כתובאר, עומדת בסתריה מוחלטת גם למקורות רבים שבהם מצאוו שחכמים לימדו תורה לגויים⁸, וגם לאין ספור היהיטרים בעניין זה בתשובות הפוסקים, ראשונים כאחרונים. איסור זה א"כ עומד הוא בצללה של סתריה פנימית, עובדה שאולי תאפשר למרות חוותתו והרחבתו, בכל זאת לישם בו את הכלל "כוון דהיתרא עדיף". להלן עיקר כללי היהיטרים המצוים באיסור זה, היכולים להיות בסיס להיתרים דומים במצבים אחרים.

היתרים השונים מצאוו ביחס לצמצום זהות הגוי שאותו אסור ללמד. דעת הרמב"ם בתשובה הנ"ל ובתשובה פאר הדור (ס"י נ), שאיסור זה קיים דווקא לפני הישמעאים, הגורסים שאין תורתנו מן השמיים ויבטלו דבריה בקלות ויטעו ישראל אחריהם; אולם הנוצרים, המתאימים בתורה מן השמיים, מותר ללמדם, שגם אם ישלפו פירושה אפשר להחזירם לפירוש המוטב ולקרבם אל דתנו. דעת שו"ת מהנה חיים (ח"ב, יו"ד סי' מו) ושוו"ת יביע אומר (ח"ב, יו"ד סי' ז) היא, שגוי המתarris נגד דתנו בכדי להוציא דיבתה רעה, מותר לענותו בדברי תורה. הנה לשון היביע אומר:

שמותר להקאות את שינוי ולהшиб לו מלחמה שערה, וכמ"ש "ודע מה שתшиб לאפיקורוס"

- ה"מ באפיקורוס עכו"ם.

היתרים השונים מצאוו ביחס לצמצום תוכן הלימוד שאותו אסור ללמד לגוי. דעת הריא"ז (שלטי הגיבורים ע"ז דף ואות א) שהאיסור הוא דווקא בחמישה חומשי תורה ולא בנבאים וכותבים, שביהם רואה הגוי את הנחמות וההבטחות האמורות לישראל, ואולי ע"י כך ישנה את דרכו. דעת כמה מהפוסקים וביהם: שו"ת מהרי"י אסא (יו"ד סי' ד), מהר"ץ חיות בהגותיו לסתה (לה, ב), חת"ס בחידושיו לשבת (לא, א), שו"ת משביב דבר (סי' עז) - לצמצם את האיסור דווקא ללימוד תורה שבע"פ, אבל תורה שבכתב מותר. אכן מצאוו גם דעה הפוכה, דעת השפט אמרת בחגיגה (שם), הסובר שעיקר האיסור הוא דווקא בתורה שבכתב ולא בתורה שבע"פ. דעת שו"ת מהנה חיים (ח"ב, יו"ד סי' מה), שהאיסור הוא דווקא במסירות פרטימ המצויות, אבל ככליהן מותר. דעת היבע"ז בהגותיו לש"ס בסנהדרין (כולל של סופרים), שהאיסור הוא דווקא לימודי רזי תורה בדברים הסטומיים והעמוקים. ראה לדעה זו מביא רב צדוק הכהן מלובלין בספריו אוצר המלך על הרמב"ם (הלי ת"ת א, יג) מלשון הגמרא בכתובות (קייא, א): "ושלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים". וכtablet רשי"י שם לאחד מפירושיו, שהיינו סוד טעמי התורה? וכן כתבו המהרש"א

.8. עיקרי המקורות מהם ניכר שהזיל לימדו תורה לגויים: שבת לא, א; מגילה ט, א; ב"ק לח, א; ירושלמי ב"ק פ"ז ה"ג; ב"מ קיט, א רשי"ד ד"ה "קמיה דsharp מלבא"; ב"ב כא, א; שם קטז, א; ע"ז ג, א; שם ז, א; שם מד, ב; סוטה לה, ב; זבחים קטז, ב; רמב"ם, הליל מעשה הקרבנות יט, תז.

.9. דברים דומים מצאוו ביחס לעם הארץ, שבו גם כן נאמר: "ויאין מגlein לו סוד" (פסחים מט, ב; כליה רבתיה פ"ב, הי"ד), דברiar בשוו"ת מהרי"י אסא (ח"ב, אה"ע חו"מ סי' מה): "ויאין מגlein טעמי תורה לע"ה".

בחגינה ושווית יד אליו (ס"י מה).
היתרים שוננים מצאנו ביחס לאופן הלימוד כשמלמד לוגי. דעת הטורי ابن בחגינה שם ושוית קול מבשר (ח"ב סי' ז) להתריר למד תורה לוגי במלמדו בדרך ארעי. התפארת ישראל (זובחים ז, ז') כתוב, שעיר האיסור הוא למדזו בעין ובהעמקה, אבל להודיעו הדינים באופן שטחי להoir בפנוי את יופיה של תורה מותר. וכן פסקו בשוויות מחנה חיים (ח"א סי' ז) ובשוויות שרידי אש (ח"ב סי' נו) הכותב:

אבל להודיע לו דיני תורה ולהארם באור האמת מותר... ואפשר שיש בזה משום קידוש השם,
על ידי כך יידעו לכבד ולהוקיר חוקות תורתנו הקדושה.

דעת שוית אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קלב) ושווית משנה הלכות (ח"ה סי' קעב) שעיקר האיסור הוא למדזו בפועל, אבל במלמד ליהודי ושומע הגוי, אף שהגוי עושה איסור, לישראל אין בזה איסור. דעת שוית ז肯 אהרן (ח"ב סי' עא) שברשות בית דין ניתן למדזו תורה. מילא היכן שיראו بي"ד (אولي כל בי"ד ואולי דווקא בי"ד גדול) חסיבות בהתרת הדבר מטעמים שונים יש בכוחם להתריר איסור זה.

היתרים שוננים מצאנו, המתיחסים למטרת הלימוד כשמלמד לוגי. דעת שוית שרידי אש (ח"ב סי' נה) שאיסור זה הוא דווקא בלומד הגוי מתוך מטרה דתית לשם מצווה או "לחיש דעת" מהדרות הרמב"ם. אבל בלומד להחכים או לשם השכלה כללית, מותר הוא בלימוד ומותר למדזו. לדעה זו, בכל השאלה בעניין לימוד הגוי במסגרת שאינה מסגרת דתית אלא אקדמית וכdoi אין כל הגבלה בעניין לימוד הגוי. דעת האגרות משה (יו"ד ח"ד סי' לח) להתריר לתרגם דברי תורה לשפות שונות ולא לחושש ללימוד גויים בתרגומים אלו, כיון שכונתו לצורך היהודים. لكن לא חשו הראשונים לכתוב ספריהם בשפות זרות לצורך היהודים, למרות החשש לשימוש הגויים בספריהם אלו¹⁰.

היתרים שוננים מצאנו הcpfופים לשינוי המיציאות המתרגשים לבוא. דעת שוית יד אליו (ס"י מה) להתריר למסורת ד"ת מכוח פיקוח נפש. דעת שוית בשים ראש (ס"י שכז) להתריר למד תורה לוגוי במציאות שיאבה, ודאי למי שמלא כתו בכך. באוצר הגאנונים למגילה (אות קפא) מובה בשם רב האי גאון להתריר למד תינוקות של עכו"ם אף בל פיקוען ואיבה רק מפני דרכם שלום ותרעומת. רבינו צדוק הכהן בספרו אוצר המלך הנ"ל כתוב להתריר למדם אפילו רק אם זה צורך השעה, משום עת לעשות לה¹¹.

דיון נוסף המצורף לכל סוג ההיתרים המוזכרים הוא קיומו של איסור לפני עיורו! השרידי אש הנ"ל כותב שכREAM לא שייך איסור לפני עיור, כיון ששפרי הקודש מתרגומים לשפות רבות ואף ישנים לא מעט מלומדים גויים היכולים למד לחביריהם. לאור זאת הקל שם בהרצאה על משפטיה התורה בפני קהל שאינו יהודי. אכן יש החולקים על גישה זו. בשוויות שמיים ראש הנ"ל בשוויות מנוחת יצחק (ח"ג סי' צח) כתבו שכיוון שבא למד אצל הצד היהודי ע"כ לא ניחאה ליה למד אצל הגויים הבקאים בכך, והשוב הדבר כאשר אין בקי רק היהודי ויש בזה לפני עיור!

אולם בשוויות יביע אומר (ח"ב, יו"ד סי' ז) ובשוויות משנה הלכות (ח"ה סי' קעב) הצדיקו את

10. היטר הפוך כתוב בשוויות משנה הלכות הנ"ל, שבמלמד תורה בלשון הקודש או ביידיש, כיון שאין שום שפט היהודים אין להחשש לוגוי הנמצא שם וمبין. לכן התיר לומר דברי תורה ברדי שפות אלה.

11. דעה המכמירה בכל היתרים אלו היא דעת מהרש"ל ביש"ש (ב"ק פ"ד סי' ט), ובזרכו הלו בו ספר לקט הקמח על יו"ד (דף קז) ובשוויות שבת הלוי (ח"ב סי' נט) שהחמירו לאסור למד גויים אפילו ממש שלים מלכות ואיבה.

גישת הרדי אש.

הצגנו לעמזה חמישה כללי היתרים ופרטיהם באיסור לימוד תורה לגוי. היתרים אלו מתייחסים לסוג הלימוד, זהות הלומד, אופן הלימוד, מטרתו ומצבי דחק שבhem ניתן להקל. לאור הכללים אלו ופרטיהם, יש לש考ל בכל מצב אם ניתן לשיכו לאחד מכללי היתרים אלו, ולהקל בהתאם לצורך ולדחיפות באיסור זה.

ג. לימוד תורה לגר

מהו מעמד הנור טרם גיורו בפועל לעניין לימוד תורה? האם עדין שם גוי עליו ואסור הוא בלימוד תורה? ועוד, כיון שבגווי מצאנו אין-ספר היתרים באיסור זה, האם לא ראוי לכלול את הנור חלק מהיתרים אלו? השאלה ודאי מתעצמת לאור העובדה שמדובר מלמדים אותו מקצת תורה בחולק משלבי הגיור.

דעת הראשונים להקל בלימוד תורה לגר הבא להתג'יר, אף מעבר למה שהתירה הגמ' ביבמות הניל. כן דעת התוס' (ב"ק לח, א) בمعשה בשתי סדריותות שלולה מלכות רומי ללימוד תורה אצל חכמי ישראל, ולימודם כיון שעשו עצם כגרים. וכן כתוב המאירי (סנהדרין נט, א): וכל שכן אם חקיתנו לדעת לבא עד תכלית שלמות תורהנו, עד שם ימצאה שלמה יחוור ויתגניר.

דעה מרוחיקת לכת ביוטר בעניין זה היא דעת הרמב"ם בתשובה שהובאה לעיל הכותב: ומותר ללמד המצאות לנוצרים ולמשכים אל דתנו.

בדברים אלו מחדש הרמב"ם חידוש גדול: שניתן ליום קירוב של גויים ליהדות וללמוד תורה גם אם לא באו מיזומת להתג'יר, וכך שיהיא מותר ללמד את הבא להתג'יר.

אף שדעת הראשונים נראית ברורה להקל בדיון זה, מצאנו שחלקו על כך האחרונים. דעת המהרש"א בשבת (לא, א) במקורה המובה שם בגין שבא להתג'יר לפני הלל על מנת שיישחו כהן גדול, ולימדו הלל תורה אף שעדיין גוי היה, שהלל לימדו רק בגין שבא להתג'יר ובזאת אין איסור. לעומת זאת דעת רעק"א בשוו"ת (פסקים סי' מא) לדחות דברי המהרש"א, ואך שם הוא מסתפק בעניין, מכיריע הוא לחומרא בלשונו: "ויאין בכוחו להתיר". כן כתוב להחמיר בשם ספר סדר המשנה, בගילונו על הרמב"ם בהלי מלכים הניל. השדי חמד (כללים, מערכת ה-ג, אות נה, ס'ק כו) מכיריע גם בגין כדעה זו, והוכיח זאת מהאיסור ללמד עבדו תורה, שהרי עבד דינו להתג'יר. ואך חייב במצוות כשרה, ובכל זאת אסור הוא בלימוד תורה, כ"ש גוי ורגע הבא להתג'יר. הגראי וולדינברג בספרו הלכות מדינה (ח"ג, שער י פ"ב) כתוב גם בגין כדעה זו, וראיתו מלשון הרמב"ם בתשובה (פאר הדור סי' נ) הכותב: "יימנע מתלמוד תורה עד שייתגניר"¹². אמן בסוף דבריו כתוב שתנ"ך וקצת מצוות מעשיות וסידור התפילה מותר למדוז. ראייה חשובה נוספת לדעה זו יש להביא מדברי האור זרוע (ח"א, אלף ביתא, סי' יב) התוללה את לימוד התורה בחובת הלומד להיות מהול. נראה שמקורו הוא במדרש תנומה (משפטים ה): "כך לעולם אם אין אדם נימול אינו יכול ללמד תורה, שנאמר: ' מגיד דבריו לעקב' - למי שהוא מל ביעקב,

12. לדעתו קשה מדברי הרמב"ם בתשובה שאותם הבנו לעיל, וגם הוא אחר שנים רבות בשוו"ת צץ אליעזר (חכ"א סי' כה) נוטה במפורש לדעת המהרש"א וכותב שכן דעת הרוב.

ילא עשה כן לכל גוי - משום שהם ערלים¹³. לאור זאת, גור הבא להתג'יר אסור בלימוד תורה כל עוד לא התג'יר בפועל ונימול.

בשווית מהנה חיים (ח"א סי' ז) ובשווית בן יהודה (ס"י נ) תלו מחלוקת האחרונים במחולות הרמב"ם והתוס' ביחס לתוקף האיסור. לדעת התוס', שאיסור זה הוא דאוריתיא אין כל היתר ללמד את הגור תורה. לעומת זאת לדעת הרמב"ם ורוב הפוסקים, שאיסור זה הוא דרבנן, בגין הבא להתג'יר לא גورو רבנן, וכן הכריעו הם להלכה. וכן דעת רוב הפוסקים להלכה כדעת המהרש"א, וכן נפסק בשווית שמע אברהם (ס"י ז), שוויית זקן אהרן (ח"ב סי' עא), שוויית שאלת יעקב (ח"א סי' ס"ז), שוויית אמריו יושר (ח"ב סי' קל), המוסיף שadrabbah עיי הלימוד ובזכותו מובטח הדבר שיתג'יר ולא יחוור בו. אף בשווית אגרות משה (י"ד ח"ג סי' צ) פסק כן, והואוסיף שיש עניין למדדו כמה שייתר שיגיע שלם יותר בידיעתו לגיורו ממשי. בשווית יביע אומר (ח"ב, י"ד סי' ז) מכירע גם הוא כן, והצדיק המנהג שראה בקהיר לתת לגר קודם גיורו חברה ובה עיקרי הדת והמצוות בהרחבה ובהסביר נוה. בשווית מנוחת יצחק (ח"א סי' לו) כתוב שככל הקשור להכנתו בכדי להתנаг כייחודי מותר למדדו ללא הגבלה. פסיקה משמעותית ביותר הקשורה לעניין זה וראואה לציון היא באגרות משה (י"ד ח"ג סי' מא), המתירה למדת תורה את האתופים למרות הספק בייחודתם לדעתו. השיקול שעמד נגד עיניו בפסקה זו הוא החשש להתבולות עם במידה ולא יתג'ירו, וכן רצוי למדם בכדי להשפיע עליהם שיתג'ירו.

ד. לימוד לגוי וgor בארץ ישראל

מעמדו של איסור לימוד תורה לגוי ולגר בארץ ישראל אמרו להיות זהה למדדו בשאר מקומות. אמן מצאנו שתי סברות מיוחדות, האחת ביחס לגוי והשנייה ביחס לגר, המשוות מעמד ותוקף אחר לאיסור זה בארץ ישראל.

1. דין הגוי: סברת הגאון רבינו רזוקן כ"ץ

סבירא מחודשת חידש הגר"ר כ"ץ רבה של פתח תקווה, המובאות גם במאמרו: "חוק ומשפט במדינת ישראל", התורה והמדינה, חלק ט-ע, עמ' קו, וכן בספר הלכות מדינה להגראיי ולדינברג (ח"ג, שער י פ"ב). סברתו בהסתמך על דעת הרשב"א והגר"א, שבארץ ישראל חלה חובה כלל המצוות לא רק על היהודים, אלא על כל יושבי הארץ. ז"ל במאמרו הניל:

מכאן שחוקות הארץ הם כלליים ומkipifs. למורותם של חוקים אלו חייבים להיות כפופים כל התושבים בארץ ישראל, מבלי הבדלי יחס או שינוי למהות לאומיות או דתם.

הגר"ש ישראלי, עורך התורה והמדינה, דוחה חידוש זה, ומוכיח לדעתו שחיבור הגויים בארץ ישראל אכןו מעבר לשבע מצוות בני נח. כן דוחה חידוש זה הגראיי ולדינברג בהלכות מדינה, ומסיים בדבריו:

ולא מצינו בשום מקום שבני נח יהיו מצויים על פי דין לשמור בא"י על כל מצוות התורה בישראל.

cmdomni שלזה כיון גם בדבריו אחר שניים בשווית ציץ אליעזר (חט"ז סי' נה):
ודלא כמו שראיתי לגדול מפורסם בדורנו, שמאור כוונת הרמב"ם "כי לזרים תושבים בארץ

¹³. לשון הצמח צדק בשווית (י"ד סי' ר) בעניין זה: "כי גם עסוק התורה תלוי בברית מילה, כמו בואר בגמי פ"ב דחגיגה וא"ר אמי אין מוסרין ד"ת לבושי וכו'".

ישראל יש לדון אך ורק לפि המשפטים הקבועים של דיני התורה", דאן זה במשמעות דבריו הרמב"ם כפי שיווכח המעین היטב בדבריו.

לדעת הג"ר כ"ץ מتابאר, שבארץ ישראל מתחייב הגוי בכלל מצוות התורה, וממילא ישתנה גם דין לעניין האיסור ללימוד תורה. וכך בשאר מקומות מותר לימודי שבע מצוותיו, כן יהיה מותר בארץ ישראל בכלל התורה. אכן אף שדעה זו נדחתה ע"י הגאנונים הנ"ל, ודאי ניתן לסמוק עליה לפחות בסנייף להקל בארץ ישראל יותר מאשר מהוצאה לה.

2. דין הגור: סברת הגרא"ש גורן

בדין הגור כתוב בשווית בן יהודה (ס"י נ) שדעת המהרשי'A היא דעת הרוב, ולפיה מותר ללימוד קודם גיורו דזוקא לשורך להתגיר מיד ובידיים המעכבים גיורו. אמנם אם רצונו שלמדו אותו תחיליה ורק אח"כ יחליט אם להתגיר אם לאו, בזה אין למדדו שמא לא יתגיר. דברים דומים כתוב בשווית אגרות משה (י"ז ח"ג סי' צ) לחילק בין לימוד שם מכין לגיור מיידי לבן למד לצורך גיור עתידי כגון המתגיר במדינה אחרת, שבזה יש חשש סביר שהגיאור לא יצא לפועל ולכן אין למדדו¹⁴. היוצא מדברים אלו, שככל מקום שבו יש חשש סביר שמא לא יתגיר, חוזר דיןנו להיות בגוי לעניין לימוד תורה¹⁵.

הגרא"ש גורן בספרו משנת המדינה (עמ' 180-181) ذן בשינוי הקיימ בין הבבלי והירושלמי ביחסם לגורים הבאים להתגיר. בבבלי ישנן אמירות קשות נגד הגורים וקבלתם, כגון (יבמות קט, ב): רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים... קשים גרים לישראלי כספתת בעור.

בירושלמי לעומת זאת אין ذכר לאמירות אלו ודומיהם. מכאן שיש חיסכ הבבלי לגרים ולקבלתם מחמיר הוא לעומת זאת יחסו של הירושלמי שמקל הוא. בהסביר שורש ההבדל אומר עונה הגרא"ש גורן שהמתגיר בחו"ל נשר לחיות בסביבתו הנכנית הקודמת, מAMILא קיים החשש שמא יחוור לסותו. לעומת זאת המתגיר בארץ הקודש וחוי בסביבה יהודית ובאווריה יהודית, גיורו כן ואמיין יותר, ומכאן גישתו החביבית של הירושלמי לבאים להתגיר¹⁶. לאור זאת גם מتابאים דברי הברייתה במסכת גרים (פ"ד ה"ה): "חביבה ארץ ישראל שהיא מכשתת הגרים". לאור סברת הגרא"ש גורן שבארץ ישראל החשש שמא יחוור הגור לטרו אחר גיורו קטן הוא, יש לומר שה"ה חשש שמא כשבא להתגיר יתחרט ויחזר בו קודם גיורו. לאור הדברים הללו יש לומר, שהיחס לאיסור למד תורה לגר הבא להתגיר בארץ ישראל שונה הווא גם לדעת המהמירים, ויוטר יש לשיקול להקל באיסור זה בארץ ישראל.

14. אמנם כתוב שם שחלוקת זה נכון והוא דזוקא לשיטת רעך"א, אבל לדעת המהרשי'A שמכריע במוותו ההיתר הוא גורף ללא כל חילוק, ואין לחושש כלל שמא לא יתגיר וצ"ע.

15. חשש זה, שהוא יתרחט הגור ויימנע מהתגיר, תלו依 בשאלת אם יש לגר זה שהוא בפועל עדין גוי חזקת כשרות. בשווית מהנה חיים (ח"ב, יי"ד סי' מה-מו) ذן בארכיות בשאלת זו. סברת השואל שם הייתה שלזר זה יש חזקת כשרות ואין חשש שהוא יתחרט ויימנע מהתגיר, שהוא עבר על איסור לימודי תורה לגוי. הוא עצמו דחה סברא זו וככתב, שאין לגר זה שעדיין גוי גמור הוא כל חזקת כשרות וקיים החשש שיימנע מהתגיר.

16. בספרו של הגרא"ש גורן תורה השבת והמועד (עמ' 204-215) מאיריך בעניין זה, ובסוף דבריו מביא את החידוש המובה בזוהר, שהמצווה בקבלת הגור חלה עוד טרם קיבל עליו כל מצוות. כבר בבואה לפניו ברצו לו להתגיר חלה על היהודי המצווה לקבלו. לאור המתברר יתכן שחילק ממצווה זו ודאי בא"י הוא למדוי תורה.

העליה מהאמור לעיל, גם בגוי וגם בגר ישנה סיבה טובה להקל יותר לפי הצורך והזמן באיסור למלמד תורה כשמדבר בארץ ישראל. ודאי נקונים הדברים בהצורך אחד מני רבות מההיתרים שהוזכרו.

סיכום

הסתירה המלווה את איסור לימוד תורה לוגי, שמצד אחד קיים דגש רב על חומרת האיסור והרחיבתו, ומצד שני ישנים אין-ספר היתרים שונים באיסור זה, מאפשרות לקיים גם באיסור חמוץ זה את הכלל "כוח הדתרא עדיף", על בסיס עקרונות ההיתרים שנמנעו. ודאי נקונים בדברים במצבות בהםינו שבה התמעטו עובדי ע"ז, לעומת השומנת חלק מסוים מטעם האיסור וחומרתו. בארץ ישראל לאינו סיבה יתרה להקל. לאור זאת יש מקום לשڪול להראות פנימית שוחקות למטעןיןם ביהדות, ולהראות העמים את יופיה של תורה כי טובת מראה היא. כן השפעתה הסגולית על הגויים, ודאי אלו החיים בינינו, יש לה ערך רב ומשמעות, וכחdagשת הרוב בעולות ראייה (עמ' סא):

ע"י מה שמצוך כללים נבחרה אומה קדושה זו המופיעה באצלות קדושתה של תורה, להairo את כל המחשכים ולהגיה אויר יקרות על כל האורות הרוחניים והמעשיים אשר לכל העמים תחת כל השמיים.

בשאלה אם באיסור זה כולל גם הגר הבא להתגיר, נתוויה יד רוב הפסוקים להקל ללימוד תורה, ודאי בארץ ישראל. ודאי במצבות בהםינו שבה סוגיות קבלת היהדות ע"י הגרים המתגירים הינה קרייטית, יש צורך גדול לחביב עליהם את היהדות. لكن ודאי ראוי להקל בגרים הבאים להתגיר בעניין זה, והעסקים בצורכי ציבור אלו באמונה דזוקא, הקב"ה ישלם שכרם, ויזכנו שיתקיים בנו הפסוק (דברים ד, ז):

ושמרתם ועשיתם כי הוא חכםכם וביניכם לעניין העמים, אשר ישמעון את כל החוקים האלה
ואמרו, רק עם חכם ונבון הגוי גדול הזה.

